

УДК 342.841(477)

Качинська Мар'яна Олександрівна –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
факультету № 3 Харківського національного
університету внутрішніх справ

Mariana O. Kachynska –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of police administrative activities,
Faculty No. 3,
Kharkiv National University of Internal Affairs
(27 pr. Lva Landau, Kharkiv, 61080, Ukraine)

Причини латентності насильства в сім'ї

У статті розглянуто причини латентності насильства в сім'ї. Наведено поняття, види, статистику насильства в сім'ї в Україні та світі. Окрему увагу автор приділив проблемі відсутності «нульової терпимості» працівників поліції до проявів насильства у сім'ї. Проаналізовано психологічний стан потерпілої особи, як одного із найбільш вагомих факторів латентності насильства в сім'ї. Виокремлено збройні конфлікти в Україні як важливі загальнодержавні події країни на макрорівні, які неодмінно впливають на взаємовідносини на мікрорівні однієї сім'ї.

Ключові слова: насильство в сім'ї, види насильства в сім'ї, причини, латентність правопорушень на сімейно-побутовому ґрунті.

В статье рассмотрены причины латентности насилия в семье. Наведено понятие, виды, статистика насилия в семье в Украине и мире. Отдельное внимание автор уделяет проблеме отсутствия нулевой терпимости сотрудников полиции к проявлениям насилия в семье. Выделено вооруженные конфликты в Украине как важные общегосударственные события на макроуровне, которые непременно влияют на взаимоотношения на микроуровне одной семьи.

Ключевые слова: насилие в семье, виды насилия в семье, причины, латентность правонарушений на семейно-бытовой почве.

M.O. Kachynska Causes of Domestic Violence Latency

The article deals with the issue of causes of domestic violence latency.

Domestic violence and children abuse statistics in Ukraine and the magnitude of the problem in the world have been analyzed. The author points out that the causes of domestic violence latency should be treated as a combination of factors of social, economic, historical, legal, psychological and other measures that contribute to the domestic violence offenses between members of one family. The reasons for domestic violence latency include: legal ignorance of the conflict; low level of education; culture, based on the patriarchal system construction of marital relations; specific social and cultural behaviors of men and women in society; unwarranted statements that are based on the inferiority or dependence of one sex on the other; historically composed habits to build relationships between sexes.

Special attention is drawn to the issue of the absence of “zero tolerance” of police to the issue of violence in the family. There were cases in the activities of law enforcement agencies when they did not react properly on domestic violence.

The psychological condition of the victim as one of the most important factors of domestic violence latency has been deeply analyzed. The term “expectation of a victim” during his/her filing of a domestic offence claim with law enforcement agencies has been proposed.

Studies on causes of domestic violence caused in Poland have been addressed. Revolutionary events in Ukraine of 2014, the annexation of the territory, the antiterrorist operation as important national events of the country at macro level, which influence the relationship at macro level of one family, have been researched into.

Keywords: *victims of domestic violence, domestic violence, types of domestic violence, causes, latency of domestic violence.*

Постановка проблеми. Сьогодні насильство в сім'ї сягнуло величезних масштабів. Воно стало поширеним явищем сучасного соціального простору та є однією із форм грубого порушення прав людини та громадянина [1, с. 17]. Відповідно до офіційних даних Міністерства внутрішніх справ України за останні роки кількість повідомлень осіб за фактами вчинення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми були такими:

- за 2013 рік прийнято 174 229 звернень;
- за 2014 рік надійшло 117 941 звернень;
- за 2015 рік прийнято 116 548 звернень;
- за 9 місяців 2016 року надійшло 67 026 звернень [2].

Потерпілими від насильства на сімейно-побутовому ґрунті стають безпосередньо члени сім'ї, а саме особи, що перебувають у шлюбі (незалежно від статі), особи, що фактично проживають однією сім'єю, їхні діти та інші особи, які перебувають під опікою чи піклуванням, родичі прямої чи непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [3]. Якщо здійснити розподіл потерпілих від насильства в сім'ї відповідно до статті, то кількість потерпілих жінок становить 90-95 %, відповідно кількість потерпілих чоловіків 5-10 %.

Згідно з дослідженнями Організації Об'єднаних Націй майже третина дівчат та жінок світу ставали потерпілими від насильства на сімейно-побутовому ґрунті [4, с. 135].

Означене вказує на актуальність дослідження причин латентності насильства в сім'ї. Захист основних прав, свобод людини і громадянина загалом й у сімейних правовідносинах, зокрема, є одним із пріоритетних завдань держави, її правоохоронних органів, громадських правозахисних організацій та суспільства. Саме тому, вивчення та аналіз причин латентності насильства в сім'ї набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідженням правопорушень на сімейно-побутовому ґрунті присвячені праці ряду вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме, О. Бандурки, І. Бандурки, Є. Б'єнковської, Л. Келлі, К. Левченко, У. Новаковської, Н. Матюхіної, Р. Мельника, С. Косенко, Л. Шевченко та інших.

Невирішені раніше проблеми. Однак, зважаючи на стрімкий розвиток суспільства, політичні, соціально-економічні зміни, проведення антитерористичної операції та євроінтеграційні процеси в Україні окремі аспекти насильства в сім'ї потребують подальшого наукового з'ясування.

Мета статті. Новизна статті полягає у тому, що дослідження причин латентності насильства в сім'ї буде здійснено крізь призму кримінального, адміністративного права, психології та криминології. Таким чином, досягнення мети даного дослідження планується через вивчення досвіду у сфері наукового визначення та нормативного закріплення означених категорій із подальшим формулюванням власних висновків.

Виклад основного матеріалу. Згідно з чинним законодавством України насильство в сім'ї це різного роду умисні дії фізичного, статевого, економічного та психологічного характеру, які вчиняє один член сім'ї по відношенню до іншого її члена, якщо ці дії порушують права та свободи останнього та завдають чи можуть завдати йому моральну шкоду, шкоду фізичному чи психічному здоров'ю. Розрізнять такі види насильства в сім'ї:

- фізичне;
- статево;
- економічне;
- психічне [3].

Причина латентності насильства в сім'ї – це сукупність соціальних, економічних, історичних, юридичних, психологічних та інших факторів, що призводять або сприяють правопорушенням на сімейно-побутовому ґрунті між членами однієї сім'ї.

Питанню причин латентності насильства в сім'ї присвячувались праці багатьох вчених, зокрема, науковець Л.О. Шевченко пропонує їх розподіл на такі три основні підвиди:

- недостатня правова обізнаність осіб у чинному законодавстві загалом, та в нормах сімейного, цивільного, кримінального та адміністративного права зокрема;

- відсутність у свідомості осіб розуміння того, що правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті негативне явище та є архаїзмом патріархальної системи побудови подружніх відносин. Насильство в сім'ї помилково розглядається як допустимий елемент виховання;

- існування авторитарної структури відносин у сім'ї спричиняють формування пасивної позиції «слабкої сторони» подружжя [5, с. 73].

Дослідник А.В. Мороз до причин прихованості насильства в сім'ї відносить соціокультурні моделі поведінки жінок та чоловіків у суспільстві, упередження, забобони, звичаї, які базуються на ідеї неповноцінності чи переваги однієї статі над іншою, існуванні стереотипів щодо розподілу ролей у сім'ї чоловіків та жінок. До факторів насильства на сімейно-побутовому ґрунті він також відносить культуру, що базується на патріархальних підходах, розподіл на чоловічі та жіночі зразки поведінки у родині, сфері праці, заохочення, підтримка та відтворення традиційної поведінки самими учасниками сімейних правовідносин [6, с. 184].

Розглядаючи причини скоєння домашнього насильства необхідно відзначити одну із важливих причин латентності це неналежне реагування працівників правоохоронних органів на випадки вказаного виду правопорушень. Були виявлені випадки, коли поліцейські намагаються відпрацювати виклик за фактом насильства в сім'ї не вживаючи активних дій у випадку очевидного акту агресії чи реальної загрози його продовження чи появи. Працівники поліції намагались залагодити конфлікт [7, с. 65].

Правоохоронці на «перший раз» попереджають агресора, зволікають із прийняттям та реєстрацією заяви від потерпілої особи, мотивуючи це тим, що вона (жертва) може за короткий час змінити свою

думку та вимагати «повернути» її звернення. У таких випадках працівники органів охорони правопорядку нехтують інформацією про насильство в сім'ї, чим неминуче призводить до безкарності дії кривдника, що може спричинити укорінення насильства та його систематичність. Відчуваючи свою вседозволеність агресор може змінювати види насильницької поведінки та переходити від психічних знущань до завдання тілесних ушкоджень різної тяжкості, а подекуди й вбивства потерпілої особи.

Вагомою причиною прихованості насильства в сім'ї є те, що потерпіла особа не завжди звертається по допомогу до поліції чи своїх близьких осіб. Жертва перебуває під певним тиском суспільних чи родинних обставин [8, с. 167]. **Потерпіла особа** не бажає, а інколи боїться, втратити соціальні зв'язки із агресором. *Вона очікує від органів поліції не їх зруйнування (наприклад, розірвання шлюбу) із кривдником, а допомоги у припиненні насильства та коригуванні поведінки агресора.* Окрім того соціальні зв'язки між батьками та дітьми, родичами кровного споріднення тощо взагалі не можуть бути розірвані жодними державними органами. Потерпіла особа бажаючи зберегти сім'ю не звертається до поліції та робить все, щоб приховати наслідки агресії. *Означена поведінка притаманна потерпілим, як жіночої, так і чоловічої статі. Однак, беручи до уваги, що більшість кривдників це чоловіки (90-95 %), вкажемо, що означена модель поведінки переважно притаманна жінкам.*

Науковець С.С. Косенко аналізує причин прихованості насильницьких дій в сім'ї шляхом встановлення мети їх застосування. Він зазначає, що, як правило, вчиненню насильства в сім'ї завжди передують багаторазові конфлікти та систематичні скандали [8, с. 167]. Мотиви вчинення насильства в сім'ї можуть бути різними, а саме:

- контролювати поведінку іншої особи;
- задовольнити певні фізіологічні потреби (наприклад, статеву пристрась);
- спричинити біль, страждання, шкоду потерпілому члену сім'ї;
- зняти емоційну напругу, яка накопичилась, наприклад, через фінансові негаразди, неприємності на роботі, можлива помста за зраду, за попередні образи потерпілого,

за можливі знущання у підлітковому віці або дитинстві, бажання позбутись потерпілої особи;

- підняти свій авторитет у родині чи серед близьких людей;

- отримати фінансове чи інше матеріальне збагачення. Побоювання втратити можливість користування певним житлом чи іншим майном, бажання висилити з помешкання, отримати частину спадщини тощо;

- захиститись від систематичних правопорушень на сімейно-побутовому ґрунті. Потерпіла особа, яка тривалий час перебувала під тиском насильства з бажання припинити агресію може стати нападником [8, с. 167].

Відзначимо, що проблемі вчинення насильства в сім'ї з метою самозахисту приділяється значна увага країн Європейського Союзу. Так, у Республіці Польщі проводяться дослідження протиправних дій жінок, що на ґрунті сімейно-побутового насильства над ними, убили своїх чоловіків або партнерів чи нанесли будь-якої тяжкості тілесні ушкодження. На основі досліджень та опитувань вказаної категорії осіб встановлено, що неодноразово внаслідок систематичних страждань та принижень потерпілі були за крок до прийняття рішення про вбивство свого чоловіка-кривдника. Велика кількість з опитаних жінок неодноразово боялися за своє життя та життя своїх близьких. Згодом до вказаних побоювань додалися і такі форми насильства, як удушення чи погрози небезпечними предметами побуту (наприклад, ножем) [9, с. 16]. *Своєчасне належне реагування органів поліції, соціальної допомоги, психологів на факти тривалого насильства в сім'ї дало б можливість вчасно виявити та попередити більш тяжкі злочини на сімейно-побутовому ґрунті.*

Більшість жінок – злочинців перебувала у шлюбі із сімейно-побутовим насильством більше 10 років. Як правило тривалість насильства в сім'ї співпадала із тривалістю шлюбу загалом [9, с. 21]. *На жаль, під час такої тривалої агресії у потерпілої особи може сформуватись стійкий синдром ідентифікації з агресором (стокгольмський синдром), що зумовлює значну латентність насильства в сім'ї.*

Існування стійких стереотипів «владопідкорення» та усталеної моделі поведінки «агресор-жертва» між батьками може стати причиною насильства у сім'ї майбутніх поколінь. Діти, які були потерпілими або свідками насильницьких дій у родині в дитинстві, на підсвідомому рівні запам'ятовують такий зразок поведінки та беруть його за основу у 75 % випадках. У дорослому житті такі особи продовжують відтворювати зразки взаємовідносин між членами сім'ї. Дівчинка, що ставала свідком, як її батько систематично бив маму, підсвідомо може будувати відносини з своїм партнером на основі насильства та владопідкорення. Хлопчик, який у дитинстві бачив батька, що бив маму, виправдовуючись «Б'ю, отже кохаю», у такий же спосіб буде висловлювати свої почуття своїй обранці.

Розглядаючи причини появи та латентності насильства в українських сім'ях, необхідно відзначити, такі фактори як революційні події, анексія частини території, проведення антитерористичної операції. Означені події безумовно мають велике значення на макрорівні країни, однак, вони неухильно спричиняють зміни і на макрорівні однієї родини. В українських сім'ях зросло напруження, можлива знервованість, невпевненість у завтрашньому дні. У дослідженнях впливу військового конфлікту на прояви насильства в родині та громаді К.Б. Левченко вказує, що будь-який соціальний конфлікт, особливо військовий, здійснює неминуче коригування а взаємовідносин у суспільстві. Вона вказує, що, у першу чергу, це стосується соціальних груп та людей, що безпосередньо на собі зазнали наслідки конфлікту [10, с. 14].

Висновки. Отже, насильство в сім'ї є грубим порушенням конституційних прав людини та громадянина. Означений вид правопорушення відзначається значною латентністю, що зумовлено рядом причин. Нажаль сьогодні, до означених факторів віднесено соціальні перетворення та військові події в країні. Покращення діяльності органів охорони правопорядку створить можливість превенції насильства в українських сім'ях.

Список використаних джерел:

1. Василенко О. М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти / О. М. Василенко, Н. І. Гнатюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2014. – №1 (9). – С. 17-19.
2. Національна поліція України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=67108>.
3. Про попередження насильства в сім'ї : закон України від 28 грудня 2015 року № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
4. Качинська М. О. Досвід Польської Республіки у сфері попередження насильства в сім'ї / М. О. Качинська // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 2. – С.134-136
5. Гендер у психологічних та соціальних дослідженнях : навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. – К., 2015. – 148 с.
6. Мороз А. В. Сутність феномену гендерного насильства як дискримінації за статевою ознакою / А. В. Мороз // Девіантологічні читання в Харківському національному університеті внутрішніх справ (2008-2012 рр.) : 100 кращих тез доповідей : зб. / уклад. і заг.ред. І.П. Рущенка. – Х. : Золота миля; ХНУВС, 2013. – С. 182-185.
7. Келлі Ліз Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм : посібник / Ліз Келлі. – Львів : Астролябія, 2011. – 175 с.
8. Косенко С. С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви / С. С. Косенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 28. – С. 164-167
9. Nowakowska U. Stereotyp ponad Prawem. Wymiar sprawiedliwości w sprawach o zabojestwa na tle przemocy w rodzinie / Urszula Nowakowska, Andrzej Dominiczak. – Warszawa : Druk Paper&tinta, 2013. – 112 stron.
10. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник / Н. П. Бочкор, Н. В. Лунченко. – К. : Агентство «Україна», 2015. – 176 с.

References

1. O. M. Vasylenko, Problema nasylystva v suchasnyy simii : teoretychni aspekty / O. M. Vasylenko, N. I. Hnatiuk // Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutusotsialnykh tehnologii Uniwersytetu «Ukraina». – 2014. – No. 1(9). – Pp. 17-19.
2. Nastionalna politsia Ukrainy : ofitsiyni sait [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.npu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=67108>.
3. Pro poperedzhennia nasylystva v simii : zakon Ukrainy vid 28 hrudnia 2015 roky No. 2789-III [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
4. M. O. Kachynska, Dosvid Polskoi Respubliki u sferi poperedzhennia nasylystva v simi / M.O. Kachynska // Porivnialno-analitychne pravo. – 2016. – No. 2. – Pp. 134-136.
5. Hender u psykholohichnykh ta sotsialnykh doslidzhenniakh : navch. Posib. / L. O. Shevchenko, Yu. V. Kobikova. – K., 2015. – 148 p.
6. A.V. Moroz, Sutnist fenomenu hendernoho nasylystva yak dyskryminatsii za statevoiu oznakoio / A.V. Moroz // Deviantolohichni chytannia v Kharkivskomu natsionalnomu universitetu vnytrishnykh sprav (2008-2012 rr.) : 100 krashchukh tezdopovidei : zb. / uklad. i zah.red. I. P. Rushchenka. – Kh. : Zolota mylia; KhNYVS, 2013. – Pp.182-185.
7. Kelli Liz Nasylystvo shchodo zhinok i ditei. Novyi pohliad na politseisku diialnist, ii innovatsiinnist ta profesionalizm : posibnyk. – Lviv : Astroliabia, 2011. – 175 p.
8. S. S. Kosenko Nasylystvo v simii, ioho vydy ta motyvy / S. S. Kosenko // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seria 18 : Ekonomika i pravo. - 2015. – Vyp. 28. – Pp. 164-167

9. Nowakowska U. Stereotyp ponad Prawem. Wymiar sprawiedliwości w sprawach o zaboje na tle przemocy w rodzinie / Urszula Nowakowska, Andrzej Dominiczak. – Warszawa. : Druk Paper&tinta, 2013. – 112 stron.

10. Sotsialno-pedahohichna ta psykhohichna dopomoha simiam z ditmy v period viiskovoho konfliktu : navchalno-metodychnyi posibnyk / N. P. Bochkor, N. V. Lunchenko. – K. : Ahenstvo “Ukraina,” 2015. – 176 p.